

اولین جشنواره کتاب‌های آموزشی رشد

بیانیه هیأت داوران

دوره آموزش ابتدایی

آبان‌ماه ۱۳۷۹

بیانیه‌های هیأت داوران کتاب‌های آموزشی - ۱

بیانیه هیأت داوران

توصیه‌هایی برای ناشران، نویسندگان و
معلمان مؤلف در تولید کتاب‌های آموزشی

وزارت آموزش و پرورش

سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

دفتر انتشارات کمک آموزشی

تابستان ۸۳

فهرست حوزه‌های آموزشی

۴.....	مقدمه
۶.....	حوزه آموزش علوم تجربی
۸.....	حوزه آموزش زبان آموزی
۱۱.....	حوزه آموزش تعلیم و تربیت دینی
۱۵.....	حوزه آموزش مطالعات اجتماعی
۱۸.....	حوزه آموزش ریاضی

مقدمه

جامعه جهانی، از طریق صدور اعلامیه خود درباره «آموزش برای همه»^۱ که در کنفرانس جهانی ۱۹۹۰ «جُم تین» در تایلند مورد تأیید قرار گرفت، راه حلّ جمعی خود را برای فراهم ساختن آموزش برای همگان بدین قرار بیان کرده است:

«هر انسانی باید از فرصت‌های آموزشی طراحی شده در جهت تأمین نیازهای اساسی یادگیری خود برخوردار باشد. این نیازها هم ابزار یادگیری (نظیر سواد، بیان شفاهی، شمارش و حلّ مسئله) و هم محتوای یادگیری (نظیر دانش، مهارت‌ها و نگرش‌ها) را دربرمی‌گیرند؛ چشم‌انداز و حیطه نیازهای آموزشی و چگونگی برآوردن آن‌ها برحسب تک تک کشورها و فرهنگ‌ها متفاوت است و به ناگزیر با گذشت زمان دستخوش تغییر می‌شود.»

و یا ماده چهل و سوم مصوب «همایش جهانی علم»^۲ اعلام می‌دارد: «نظام‌های آموزشی ملی در پاسخ به نیازهای آموزشی در حال تغییر جوامع، باید این توانایی را داشته باشند که با توجه به تنوع جنسی و فرهنگی، برنامه‌های تحصیلی جدید و منابع آموزشی نوینی را طراحی یا شناسایی کنند.»

تأکیدهای فوق می‌تواند پاسخ مناسبی به این سؤال باشد که: «چرا در دهه اخیر، برنامه‌های آموزشی و درسی بسیاری از کشورها تغییر کرده‌اند؟» در مسیر این تغییرها، کتاب آموزشی مناسب می‌تواند، همچون رسانه‌ای مفید به انسان معاصر کمک کند تا با استفاده از آخرین پدیده‌های علمی، زندگی دلخواه و آرمانی پر بار و پرتلاشی داشته باشد. ضمن این‌که اگر این رسانه غلط، نامناسب و غیراستاندارد در اختیار مخاطب قرار گیرد، می‌تواند به صورت نیرویی ویران‌کننده و مصیبت‌بار عمل کند.

کتاب‌های آموزشی مناسب می‌توانند برانگیزاننده، تقویت‌کننده، اطلاع‌دهنده، راهنمایی، یادآوری‌کننده و... باشند و آموزش را مولدتر، انفرادی‌تر و مؤثرتر، و یادگیری را فوری‌تر سازند. به عبارت دیگر، شالوده علمی‌تری به کار تعلیم و تربیت بدهند و برابری در دسترسی به آموزش را تأمین کنند.

۱. Asia-pacific programme of Education for All

۲. اول ژوئیه ۱۹۹۹، بوداپست مجارستان

از این دیدگاه، هیأت داوران «جشنواره کتاب‌های آموزشی رشد»، ضمن فعالیت فشرده چندماهه و تلاش دسته‌جمعی در انتخاب و معرفی بهترین کتاب‌های رسیده در حوزه‌های آموزشی مرتبط، با نگاهی به آینده براساس تجربیات حاصل از فرایند ارزشیابی و نیز به منظور چاره‌اندیشی، توصیه‌ها و بیانیه‌هایی را که یادآور آسیب‌ها، تنگناها و چالش‌هایی بر سر راه آموزش و پرورش، بازار نشر و وضع فرهنگ عمومی جامعه در تولید کتاب‌های آموزشی مناسب هستند، اعلام می‌دارد.

دفتر انتشارات کمک آموزشی

حوزه آموزش علوم تجربی

در سال‌های اخیر، گسترش نشر کتاب‌های غیرداستانی و به‌ویژه کتاب‌های علمی، در سطح جهان اهمیت خاصی یافته است. اهمیت یافتن نقش سطح سواد علمی فناورانه در توسعه اقتصادی کشورها سبب شده است که عموم جوامع، به‌ویژه کشورهای در حال توسعه، به نحو مطلوب‌تری به نشر کتاب‌هایی بپردازند که سطح علمی جامعه را بالا می‌برد. به این سبب در این سال‌ها، کارگاه‌های آموزشی فراوانی در زمینه تولید کتاب‌های علمی برای کودکان و نوجوانان در آسیا و اقیانوسیه برگزار شده است.

در کشور ما، از سال ۱۳۷۳ که کتاب‌های جدید آموزش علوم دوره ابتدایی با رویکردهای تازه وارد عرصه آموزش و پرورش شدند، اهمیت وجود کتاب‌های پشتیبان طرح جدید آموزش علوم نیز بیش از پیش احساس شد. از این رو ناشران به فعالیت‌های گوناگون در این زمینه روی آوردند و برای حمایت از برنامه‌های درسی دانش‌آموزان و آموزش معلمان، کتاب‌های نسبتاً مناسبی منتشر ساختند. گرچه حجم فعالیت‌های انجام شده در این زمینه قابل توجه است، اما هنوز بین حد مطلوب در زمینه کیفی و کمی کتاب‌های آموزش علوم با وضع موجود آن، فاصله بسیار زیادی وجود دارد. حتی با بالاترین برآوردها، به‌نظر نمی‌رسد که توانسته باشیم در هر سال به ازای هر ۱۰ دانش‌آموز دوره ابتدایی، یک جلد کتاب در زمینه آموزش علوم به بازار عرضه کنیم. شمارگان بیش‌تر کتاب‌های مربوط به حوزه علوم تجربی در ایران، در حدود پنج تا ده هزار جلد است که با توجه به تعداد دانش‌آموزان مخاطب، بسیار اندک است.

در جشنواره امسال، در مجموع تعداد کتاب‌های شرکت‌کننده در حوزه علوم تجربی نسبت به بقیه حوزه‌ها بیش‌تر بود و این نشان‌دهنده آن است که ناشران به انتشار این‌گونه کتاب‌ها رغبت بیش‌تری دارند.

از بین کتاب‌های رسیده، بیش‌ترین تعداد کتاب در زیر گروه کتاب‌های تکمیلی و دانش‌افزایی قرار گرفت و پس از آن، کتاب‌های حاوی فعالیت‌های یادگیری علوم بیش‌تر بودند. نکته جالب این است که در بعضی زیرگروه‌ها، تعداد کتاب‌های دریافتی بسیار کم و

محدود بود، تا آنجا که هیأت داوران نتوانستند هیچ کتابی را برای عنوان رتبه‌های اول تا سوم در این زیر گروه‌ها معرفی کنند.

بیشتر کتاب‌های دریافتی در حوزه علوم تجربی و به‌ویژه بخش کتاب‌های مناسب برای افزایش دانش و توانایی معلمان و بخش کتاب‌های دانش‌افزایی و تکمیلی، ترجمه کتاب‌های خارجی هستند و در این حوزه‌ها، کتاب تألیفی کم‌تر به چشم می‌خورد. دلیل این امر، بیش‌تر مشکلاتی است که برای تألیف، کتاب علمی و تصویرسازی مناسب برای این‌گونه کتاب‌ها در داخل کشور وجود دارد. البته خوشبختانه در سال‌های اخیر، اقداماتی برای تألیف کتاب‌های علمی مناسب کودکان و نوجوانان در کشور شروع شده است. هیأت داوران این تلاش را ارج می‌نهد و برای آن امتیازی ویژه قائل است.

در بخش کتاب‌های کار و کتاب‌های تمرین، متأسفانه تعداد کتاب‌هایی که اصولاً با روح علمی و یادگیری فعال سازگاری ندارند، در مقایسه با کتاب‌های مناسب و پشتیبان برنامه جدید آموزش علوم دوره ابتدایی، بسیار زیاد است؛ تا حدی که می‌توان گفت اصولاً بیش‌تر کتاب‌های کار و تمرین علوم تجربی موجود در بازار، از بدیهی‌ترین اصول تدوین کتاب‌های آموزشی به دورند و استفاده از این کتاب‌ها برای دانش‌آموزان بیش‌تر مضر است تا مفید. مؤلفان این‌گونه کتاب‌ها، محتوای کتاب‌های درسی دانش‌آموزان را به پرسش و پاسخ‌های حفظی بی‌حاصل تبدیل می‌کنند. طوری که بعضی از آن‌ها حالت حل‌المسائل پیدا می‌کنند. زیرا این کتاب‌ها پاسخ «فکر کنید»، «آزمایش کنید» و دیگر فعالیت‌های کتاب درسی را مستقیماً در اختیار دانش‌آموزان می‌گذارند و امکان هرگونه تفکر، خلاقیت و نوآوری را از آنان سلب می‌کنند. به‌طور کلی، به‌نظر می‌رسد که ناشران کتاب‌های آموزشی باید برآورد صحیحی از نیازهای فعلی دانش‌آموزان و معلمان، به تولید کتاب‌های حامی و پشتیبان برنامه‌های جدید آموزشی روی آورند و بکوشند با سرمایه‌گذاری بیش‌تر، زمینه تولید کتاب‌های تألیفی و دقیقاً منطبق با نیازهای علمی، فرهنگی و اجتماعی دانش‌آموزان را فراهم آورند.

حوزه آموزش زبان آموزی

اعضای هیأت داورى نخستین جشنواره کتاب‌های آموزشی، در گروه زبان‌آموزی، با عنایت ویژه به این امر مهم که آموزش زبان فارسی، با موضوع وحدت ملی و امنیت ملی پیوندی محکم و ناگسستنی دارد و با توجه به این‌که آموزش صحیح زبان فارسی موجبات ساماندهی ذهن و هماهنگی زبان و منطق کودکان را فراهم می‌آورد، به بررسی ده‌ها کتاب آموزش زبان فارسی در دوره ابتدایی پرداختند. اعضای داورى زبان‌آموزی در پی یافتن کتاب‌هایی برآمدند که از روش‌های جدید زبان‌آموزی بهره می‌برند؛ کتاب‌هایی که راه امروز جامعه ما را به فردا پیوند می‌زنند.

داوران کتاب‌های زبان‌آموزی با اعتقاد راسخ به این‌که آموزش و پرورش امروز و فردا، بیش از هر زمان دیگر نیازمند شکستن بندهای چهل ساله زبان‌آموزی سنتی است، به تحقیق و تدبر در میان کتاب‌هایی پرداختند که در طول دهه گذشته، به همت ده‌ها ناشر خصوصی و دولتی چاپ شده بودند. افسوس که اغلب این کتاب‌ها، به پیروی محض از همان کتاب‌هایی پرداخته‌اند که بافته و تافته چهل ساله همین نظام آموزشی‌اند. متأسفانه اغلب نویسندگان و ناشرانی که به تألیف و نشر کتاب‌های زبان‌آموزی روی آورده‌اند، به آینده و زندگی کودکان امروز در زمانه فردا نگاه روشنی نداشته‌اند. از این رو، غالباً به تکرار روایت کتاب‌های رسمی آموزشی پرداخته‌اند؛ حال آن‌که آموزش و پرورش رسمی، خود در حال یافتن راهی برای جدایی از این پوسته کهنه است.

از نگاه داوران زبان‌آموزی این جشنواره، تنها کتاب‌هایی معتبرند که قادرند ذهن و زبان کودکان کشورمان را برای درنوردیدن قلمروی آینده آماده کنند. تنها کتاب‌هایی مورد تأیید صریح اعضای داورى قرار گرفته‌اند که راهنمای نظام آینده زبان‌آموزی کشورمان باشند. از نگاه داوران زبان‌آموزی این جشنواره، زبان‌آموزی تنها سرمشق و دیکته و تکلیف شب محسوب نمی‌شود. زبان‌آموزی انباشتن ذهن کودکان معصوم از فهرست‌های بلند و بالای کلمات نیست. زبان‌آموزی را نمی‌توان ارائه دستورالعمل‌های نیندیشیده و نسنجیده دانست. در عین حال زبان‌آموزی، تعلیم دستور زبان یا قواعد خشک علمی نیست. برنامه

زبان‌آموزی، برنامه‌ای هدفدار است که هدف آن، آموزش نحوه برخورد کودک با متن، اعم از متن شفاهی یا کتبی، عمومی یا علمی است. برنامه زبان‌آموزی فرایندی به هم پیوسته و به سامان است که ذهن و روح کودکان را به دنیای پرجاذبه ادبیات کودکان پیوند می‌زند و آن‌ها را برای تولید و درک متن‌های آماده می‌سازد.

اعضای هیأت داوری زبان‌آموزی، با توجه به توانایی ناشران و مؤسسه‌های خصوصی دریافتن نیروها و اندیشه‌های آزاد و آینده‌نگر، به آنان پیشنهاد می‌کنند، با نگاهی دوراندیشانه راهی به سوی آموزش و پرورش پیشرو بیابند. از این رو پیشنهاد می‌شود:

۱. از پیروی و تقلید محض از کتاب‌های رسمی بپرهیزند؛ زیرا نظام آموزشی کنونی، سخت نیازمند تغییر و خانه‌تکانی اساسی است و بدین کار نیز مبادرت ورزیده است.

۲. با تحقیق و تدبیر در اصول علمی زبان‌شناسی، زبان‌شناسی تربیتی و علوم تربیتی، به ابداع و پایه‌گذاری روش‌های آموزشی تازه همت گمارند؛ زیرا آموزش و پرورش ما برای پرورش ذهن فرزندان این آب و خاک، بیش از هر چیز نیازمند روش است.

۳. با استفاده از دستاوردهای جدید علوم، به‌ویژه در حیطه علوم انسانی، به نشر کتاب‌های راهنمای معلم همت گمارند. عجباً که پس از گذشت سال‌ها از رواج آموزش و پرورش جدید، هنوز در بازار نشر کتاب‌هایی یافت نمی‌شود که به سیصد هزار آموزگار ما بیاموزد، در کلاس درس از آثار ادبیات کودکان چگونه استفاده کنند، چگونه الگوهای ارتباط گفتاری را به کودکان بیاموزند، در مناطق دوزبانه چگونه کار کنند و بسیاری از مسائل دیگر در زمینه‌های خواندن، نوشتن، سخن گفتن و درک کردن.

۴. زبان‌آموزی با آموزش مهارت‌های زندگی ارتباط نزدیکی دارد و از رهگذر آن می‌توان به مسائل عمومی نظیر روابط اجتماعی، مشاغل اجتماعی، حس اعتماد به نفس، حل مسأله و پرورش ذهن نقاد پرداخت.

۵. اندیشه‌ورزی، خلاقیت و پرورش ذهن را کانون همه فعالیت‌های زبان‌آموزی خود قرار دهند و بدین نکته توجه داشته باشند که پرورش ذهن نظام‌مند، یکی از مهم‌ترین هدف‌های زبان‌آموزی است.

۶. با تلفیق روش‌های جدید زبان‌آموزی و آثار پرجاذبه ادبیات کودکان، برای انجام فعالیت‌های زبانی فضاهایی پرکشش فراهم آورند.
۷. برنامه‌های آموزش فارسی را به گونه‌ای تنظیم کنند که با استقلال زبان‌ها و گویش‌های ملی و محلی تضاد نداشته باشند.
۸. برنامه آموزش زبان فارسی را به گونه‌ای تنظیم کنند که کودکان را بر فراگیری و تسلط بر مهارت‌های این زبان علاقه‌مند سازند و در نهایت، موجب شوند که فرزندانمان زبان رسمی کشورشان را صمیمانه دوست بدارند.

حوزه آموزش تعلیم و تربیت دینی

تعلیم و تربیت دینی نوعی هدایت برای شکوفایی و رشد استعدادهای الهی انسان، به منظور رساندن او به قله‌های سعادت و کمال است (ربنا الذی اعطی کل شیء خلقه ثم هدی).

کودکان و نونهالان ما چون جوانه‌های برآمده از خاک، در حال بالیدن و رشد و شکوفایی هستند و همان‌گونه که قد می‌کشند و بر توانایی‌هایشان افزوده می‌شود، بالندگی و رشد ابعاد متعالی وجود خویش را نیز می‌طلبند تا بلندای رستگاری و نیکبختی را فتح کنند. هدایت اسلامی راه فتح قله و نقشه پیمودن مسیر است. برای این که کودک و نوجوان این نقشه را برگزیند و رضایت‌مندانه و با نشاط بدان توجه کند، باید بهترین شیوه آموزش و تربیت برای او به کار گرفته شود. برای نیل به هدف‌های تربیت دینی (براساس هدف‌های تعیین شده)، نیازمند محتوا و رسانه‌هایی هستیم که از عهده انتقال پیام تعلیمی و تربیتی دین به مخاطبان و ارضای نیازهای معنوی آنان برآیند و با اتخاذ رویکردی مناسب و بهره‌گیری از شیوه‌هایی کارا، مستقیماً در فرایند آموزش (رسمی، غیررسمی و غیرسازمانی) وارد شوند یا به عنوان ابزاری کمک آموزشی ایفای نقش کند.

❑ متأسفانه مؤلفان اغلب کتاب‌های حوزه تعلیم و تربیت دینی، از یک خط سیر معین آموزشی پیروی نمی‌کنند. به همین دلیل، کتاب‌های آنان فاقد فرایند آموزشی خاص است. به علاوه، در بسیاری از آثار، از مفاهیم و اصطلاحاتی استفاده شده است که با توانایی‌های ادراکی و رشد ذهنی کودکان، سازگاری و تناسب چندانی ندارند. مفاهیمی نظیر: «بازگشت به جهان آخرت، برخی از انواع معجزه، کرامات ائمه علیهم‌السلام و بزرگان دین» هنگامی باید مطرح شوند که مطمئن باشیم کودک متناسب با سن خود قادر به دریافت صحیح و کامل آن‌ها هست.

❑ در رشته «سیره» آثار بسیار خوب و قابل تقدیری نوشته شده‌اند که از نظر نگارش و بهره‌گیری از ادبیات، مناسب و درخور توجه هستند. اما در همین مورد نیز تنوع آثار ناچیز

است و از لحاظ نوآوری و خلاقیت (که به خوبی یک اثر را از آثار دیگر متمایز می‌سازد)، کمبودهایی به چشم می‌خورد.

□ در زمینه‌های اخلاقی، آثاری که صبغه آموزشی داشته باشد، بسیار اندکند. حال آن‌که در جامعه اسلامی ایران، انتخاب قالب‌های مناسب آموزشی برای طرح موضوعاتی نظیر: اخلاق نیک، مهربانی با دیگران و رعایت حقوق آن‌ها، عزت‌نفس، راستی کردار و مانند آن‌ها، بسیار ضروری است.

□ در سال‌های اخیر، تصویرسازی برای کتاب‌های مذهبی راه ترقی پیموده است و هنرمندانه ارزنده‌ای در این زمینه فعالیت می‌کنند. با وجود این، هنوز کتاب‌ها جذابیت‌های لازم را ندارند و از جنبه‌های زیبایی‌شناختی به‌دورند. در حالی که تکیه‌گاه اصلی آموزش مذهبی، زیبایی و هنر است و اگر کودک و نوجوان جهان زیبا و زیبایی‌دنیایی را که در آن زندگی می‌کند، دریابد، نگرش و عاطفه او در جهت صحیح تقویت می‌شود و گرایش به امور متعالی و متعالی‌ترین آن‌ها (خدا) در او فزونی می‌یابد.

□ می‌دانیم که بچه‌ها هنگام درگیری مستقیم با موضوعات، به آن‌ها علاقه‌مند می‌شوند. بیان مستقیم مطالب و موضوعات، بدون آن‌که کنجکاوی کودک در مورد آن‌ها تحریک شده باشد، یا خود او در شکل‌دهی مطالب سهم و نقشی داشته باشد، یا وادار به نتیجه‌گیری و کشف موضوعی شده باشد، برای او لطف چندانی ندارد و معلوم هم نیست موضوعات طرح شده تا چه زمانی در اندیشه او باقی خواهند ماند. گرچه برخی نویسندگان حرکت خود را به این سمت آغاز کرده‌اند، اما تا رسیدن به وضع مطلوب، راهی طولانی در پیش است!

□ خلأ بزرگی که در کتاب‌های حوزه تعلیم و تربیت دینی به چشم می‌خورد، کتاب‌های راهنمای معلمان و مربیان و اولیاست. تعداد کتاب‌های قابل ذکر در این زمینه، شاید از شماره انگشتان دست تجاوز نکند. به علاوه، نحوه آموزش مفهوم خدا و اوصاف او، موضوع معاد و ابعاد آن، سیره پیامبر اکرم (ص) و ائمه معصومین (ع)، چگونگی طراحی موضوعات اخلاقی و اعتقادی و... از مواردی هستند که به توجه و عنایت فراوان نیاز دارند.

با توجه به وضعیتی که در آن قرار داریم و با عنایت به رسالت بزرگی که تعلیم و تربیت دینی بر دوش ما می‌گذارد، باید به اصل موضوع نگاهی تازه بیندازیم و در آن، تحولی اساسی به وجود آوریم. این تحول، ابتدا باید از تعلیم و تربیت رسمی کشور، یعنی از نظام آموزش مدرسه‌ای آغاز شود، اما نویسندگان نوآور هم می‌توانند با ایفای نقشی مؤثر و هدایت شده، آموزش و پرورش را یاری دهند. به این سبب، هیأت داوران کتاب‌های حوزه تعلیم و تربیت دینی، به ناشران و مؤلفان این گونه کتاب‌ها، موارد زیر را توصیه می‌کنند:

۱. تعریف و تعیین الگوی مناسب و علمی برای کتاب‌های آموزشی دینی.
۲. توجه به نقش اصلی و محوری معلم در هدایت مسیر تهیه و تولید کتاب‌های آموزشی.
۳. تهیه و تولید کتاب‌هایی در زمینه دانش و مهارت‌افزایی معلمان در حیطه تعلیم و تربیت دینی.
۴. تعیین مفاهیم و موضوعات متناسب با آموزش‌های رسمی دوره ابتدایی و در نظر گرفتن سطح فهم و درک کودکان این دوره سنی، برای تولید کتاب‌های مناسب و متناسب با آن موضوعات.
۵. تقویت ابعاد زیبایی‌شناختی تألیفات حوزه تعلیم و تربیت دینی و اختصاص سهم قابل ملاحظه‌ای به این بعد در فرایند کتاب‌سازی.
۶. تبدیل کتاب‌های آموزشی دینی به دسته‌ای از پرسش‌ها و پاسخ‌ها یا آزمون‌های چند گزینه‌ای، به ویژه اگر مسیر خود را به صورتی سنجیده و صحیح طی کرده باشد، صرفاً به کار افزایش اطلاعات و پرورش حافظه می‌آید، دانش‌آموزان را از حقیقت دین و دین‌ورزی دور می‌کند و دین را نزد آنان بی‌روح می‌سازد. تألیف چنین کتاب‌هایی جزو مواردی است که باید رفته‌رفته کنار گذاشته شود. ناشران محترم باید سعی کنند با تهیه و تألیف کتاب‌های مناسب برای پرورش روح دینی و با تکیه بر جنبه‌های زیبایی‌شناختی و تغییر ذائقه اولیا و دانش‌آموزان، علاوه بر سود اقتصادی، بر فرایند تعلیم و تربیت دینی کودکان و نوجوانان نیز تأثیر فراوانی بگذارند.

حوزه آموزش مطالعات اجتماعی

هیأت داوران کتاب‌های آموزشی حوزه مطالعات اجتماعی، با عنایت به دایره نسبتاً وسیع موضوعات علوم اجتماعی، تاریخ، جغرافیا و اقتصاد، به داوری درباره کتاب‌های ارجاع شده به این حوزه پرداخته‌اند. هیأت داوران بر این باورند که هدف نهایی مجموعه مطالعات اجتماعی، برانگیختن مسئولیت‌های اجتماعی در مخاطبان و درک این مسئولیت‌ها، احساس تعهد نسبت به محیط زندگی و کسب آمادگی برای ورود به جامعه است. درک زمان و مکان زندگی و تقابل متناسب با اجتماع، نهایت آمال مؤلفان و برنامه‌ریزان درس مطالعات اجتماعی و کتاب‌های مربوط به این حوزه است.

تعداد کتاب‌های شرکت‌کننده در این حوزه، کم‌تر از تعداد مورد انتظار بود. بنابراین باید برای پرکردن خلأ موجود حرکت وسیعی انجام پذیرد. از ویژگی‌های کتاب‌های این حوزه، تعداد اندک کتاب‌هایی است که جنبه سودآوری را مدنظر داشته‌اند. این امر، نشانه سلامت نسبی کتاب‌های آموزشی در این حوزه است. از سوی دیگر، تعداد کتاب‌های تألیف شده اندک و تعداد کتاب‌های ترجمه شده قابل توجه است. هیأت داوران امیدوارند، در آینده تعداد تألیفات با دیدی همه‌سویگر افزایش یابد و عرضه کتاب‌های ترجمه شده نیز کماکان ادامه یابد تا علاقه‌مندان این حوزه، با احوالات سرزمین‌های دیگر بیشتر آشنا شوند. هیأت داوران کتاب‌های آموزشی حوزه مطالعات اجتماعی با توجه به کمبود حجم و ساعات اختصاص یافته درسی در کلاس‌های پایه‌های گوناگون تحصیلی، امیدوار است این کمبودها از طریق کتاب‌های کمک‌آموزشی جبران شود.

همچنین توصیه‌های خود را به ناشران، مؤلفان و دیگر دست‌اندرکاران نشر این کتاب‌ها تقدیم می‌دارد و امیدوار است که در این زمینه‌ها گام‌های ارزشمندی برداشته شود:

۱. ماهیت مطالعات اجتماعی ایجاب می‌کند که برای درک نسبتاً جامع از اوضاع و شرایط اجتماعی سرزمین اسلامی‌مان، تعداد کتاب‌های تألیفی بیشتر از کتاب‌های ترجمه شده باشد.

۲. کتاب‌های این حوزه، به دلیل موضوع خاص و سن مخاطبان، باید با آنان ارتباط عاطفی برقرار کنند و ارائه اطلاعات صرف و جملات قالبی، برقراری چنین ارتباطی را دشوار می‌کند.

۳. استفاده از تصویرهای متناسب با سن و ذهن دانش‌آموزان، از جمله ابزارهای لازم برای برقراری ارتباط با مخاطبان است. به‌کارگیری نقاشی‌های زیبا با رنگ‌های شاد و تصویرهای زنده و گویا با کیفیت مناسب و به دور از عناصر مزاحم، راه دشوار انتقال مفاهیم را هموار می‌کند.

۴. موضوعات انتخابی برای تألیف در این حوزه، باید جنبه کاربردی داشته باشند و با نیازهای اجتماعی پیوندی مناسب بیابند. مؤلفان این کتاب‌ها باید در جهت توسعه مطالب درسی رسمی گام بردارند و از ارائه مطالب صرفاً نظری دوری کنند. موضوعات این رشته بسیار متنوع و بکر هستند و هنوز جای کار بسیاری دارند. مؤلفان خلاق می‌توانند با تشخیص آن‌ها، در جهت رفع نیازها گام بردارند.

۵. با توجه به ارزش‌ها و نگرش‌ها در عرصه مطالعات اجتماعی، جای بسیاری از مفاهیم و موضوعات همچنان خالی است. به‌ویژه در زمینه پرورش روح تعاون و حس همکاری در دانش‌آموزان و مخاطبان و شناساندن خصلت‌های پاک انسانی و ویژگی‌های یک شهروند مسئول، به اقدام فوری نیاز است.

۶. هیأت داوران کتاب‌های این حوزه، پرهیز از مهارت‌زدگی و درگیر کردن بیش از حد و خارج از تحمل دانش‌آموزان در کتاب‌های این حوزه را بسیار ضروری می‌داند و معتقد است، باید در این زمینه تعادل برقرار شود.

۷. توجه به پرورش انواع تفکر (منطقی، خلاق و نقاد) از جمله نیازهای کتاب‌های این حوزه است و سبب موفقیت کتاب‌های مطالعات اجتماعی در برقراری ارتباط منطقی بین نیازهای جامعه و یافته‌های مخاطبان می‌شود.

۸. هیأت داوران کتاب‌های حوزه مطالعات اجتماعی، از بی‌توجهی به تولید کتاب‌های دانش‌افزایی، مهارتی و ارزشیابی در این حوزه برای معلمان ارجمند، تأسف خود را ابراز می‌دارد و خواهان رفع این نقیصه مهم است.

حوزه آموزش ریاضی

نیازهای زندگی امروز، مطالبات اجتماعی، سطح انتظار جامعه از مدرسه و پیشرفت در زمینه فناوری، روش آموزش ریاضیات و نگرش به آن را متحول ساخته است. دیگر روش‌های انفعالی، سخنرانی و انتقال یکسویه اطلاعات و دانش مورد پسند نیست. امروزه، کار نیکو کردن از پر کردن نیست. دیگر نباید درس را یکبار گفت و هزاربار تمرین کرد. زیرا نگرش حاکم بر آموزش ریاضیات، براساس روش‌های اکتشافی، سهمیم کردن دانش‌آموز در تولید دانش، توجه به فرایند تولید دانش، توجه به یادگیری مشارکتی و تقویت و پرورش خلاقیت و مهارت‌های پایه دانش‌آموز تبیین می‌شود.

حل مسئله، قلب تپنده و نقطه تمرکز در آموزش ریاضیات و مهارت‌های استدلال، پیش‌بینی، تخمین و تقریب، حدس، اندازه‌گیری و محاسبات ذهنی، فراتر از موضوعات و مفاهیم مطرح شده در محتوای آموزشی هستند.

هیأت داوران کتاب‌های حوزه آموزش ریاضی، با نگاهی به آینده، کار بررسی ۱۳۰ جلد کتاب ریاضی مربوط به دوره ابتدایی در ده سال اخیر را آغاز کرد. ابتدا کمیت نسبتاً قابل توجه کتاب‌ها، بارقه امید در ذهن داوران و برگزارکنندگان جشنواره برافروخت، اما با اتمام مرحله اول داوری، این شعله رو به سردی گرایید. بیش از ۸۰ عنوان از آثار دریافتی، حاوی تمرین، تکرار و نمونه سؤالات امتحانی بودند که در هیچ یک، به چشم‌انداز آینده آموزش ریاضیات عنایتی نشده بود. از تعداد باقی‌مانده، بیش از ۷۰ درصد آن‌ها، آثار ترجمه شده بودند که این آمار نشان‌دهنده توان اندک در تألیف کتاب‌های مناسب در دوره ابتدایی است. ترجمه کتاب‌های خوب مغتنم، اما به شرط آن‌که محتوای آن‌ها بومی شود. متأسفانه توجه به مسائل فرهنگی، به تغییر شکل تصویرهای دختران یا بعضی از حیوانات و حذف چند مسئله غیرفرهنگی و مذهبی محدود می‌شود. غافل از آن‌که ظاهر و ساخت و بافت کتاب، همان روح فرهنگی غیربومی را دارد و به نظام آموزشی موجود کمک زیادی نمی‌کند.

عمیق‌ترین تأسف هیأت داوران متوجه آثار مربوط به دانش‌افزایی معلمان است. زیرا از نظر کمیت به شدت ناچیزند. این در حالی است که افق رسم شده برای آینده آموزش ریاضیات، تنها به دست معلمان به واقعیت پیوند می‌خورد. بر این اساس، هیأت داوران ریاضی جشنواره این موارد را به پدیدآوران آثار ریاضی توصیه می‌کند:

۱. بیش‌ترین نیاز امروز در این حوزه آموزشی، پرداختن به آثاری است که به دانش‌افزایی معلم، در زمینه موضوع علم ریاضی و آموزش ریاضیات منجر می‌شود. لذا این مهم، می‌تواند اولویت ناشران و مؤلفان در سیاستگذاری تولید به‌شمار رود.

۲. ناشران در تولیدات خود، به امر کارشناسی قبل از تولید توجه و عنایت روزافزونی داشته باشند تا از تولیدات خود اطمینان یابند.

۳. ترجمه آثار خوب و استفاده از این منابع، به شرط رعایت مسائل فرهنگی و بومی‌سازی آن‌ها، مقبول و موردپسند است. با وجود این، توصیه می‌شود از آثار سایر کشورها تنها در حکم منبعی برای تألیف کتاب‌های مناسب استفاده شود.

۴. از آن‌جا که فرهنگ اصیل هر ملتی در نوع آموزش آن تأثیر به‌سزایی دارد، نه تنها باید در تولید آثار مکتوب، به این مسئله توجه کرد، بلکه باید کتاب‌هایی عرضه کرد که از فرهنگ اسلامی و ملی و ایرانی، به مثابه ابزاری تسهیل‌کننده برای گسترش بسط و آموزش ریاضیات، استفاده کرده باشند.

۵. از آن‌جا که تولید کتاب در حوزه آموزش ریاضیات، در محدوده آثار مکتوب چاپی صورت می‌پذیرد، ایجاد تنوع و تحول در این آثار، به ویژه در دوره ابتدایی، در زمینه ظاهر کتاب، بسته‌بندی، استفاده از وسایل آموزشی همراه کتاب و... توصیه می‌شود.

بیانیه‌های هیأت داوران کتاب‌های
آموزشی می‌کوشد تا یافته‌های علمی کاربردی و
دیدگاه‌های کلیه صاحب‌نظران دربارهٔ
سامان‌بخشی کتاب‌های آموزشی را برای
استفاده نویسندگان، ناشران و سایر
پدیدآورندگان کتاب‌های آموزشی ارائه نماید.

دفتر انتشارات کمک‌آموزشی
دبیرخانه سامان‌بخشی کتاب‌های آموزشی